

УДК 378.126

ЛОЗОВА К.А., АЛЕКСЄЄВ О.М.
Сумський державний університет

**ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ПРОФЕСОРСЬКО-
ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ ВНЗ В ДИСТАНЦІЙНІЙ
ОСВІТІ**

***Мета.** Аналіз та систематизація показників якості професорсько-викладацького складу для дистанційного навчання.*

***Методика.** Порівняльний аналіз існуючих підходів до побудови рейтингових систем для узагальнення теоретичних питань сутності, структури, функцій, особливостей оцінювання професійної діяльності викладачів ВНЗ під час дистанційного навчання.*

***Результати.** У ході дослідження підтверджено важливість оцінювання педагогічної діяльності викладача. Виявлено показники якості, що є специфічними для дистанційного навчання. Розроблено таблиці показників якості професорсько-викладацького складу для дистанційного навчання.*

***Наукова новизна.** Формулювання показників якості професорсько-викладацького складу з врахуванням специфіки дистанційного навчання.*

***Практичне значення.** Можливість використання результатів роботи під час оцінювання професійної діяльності викладачів ВНЗ.*

***Ключові слова.** Якість освітніх послуг, показники якості, контроль якості, рейтинг, професорсько-викладацький склад, дистанційна освіта.*

Вступ. У зв'язку із стрімким розвитком інформаційних технологій у вищих навчальних закладах все більше набуває популярності дистанційна освіта. Відомі університети світу прагнуть створити високоякісну платформу навчального процесу. Проте, проблема якості дистанційного навчання як і раніше є актуальною, оскільки від рівня запропонованих освітніх послуг багато в чому залежить конкурентна привабливість вузу для студентів, які прагнуть підвищити свою кваліфікацію без відриву від основного місця роботи та які не мають можливості виїжджати з місця проживання.

Перехід від класичних форм навчання до більш конкурентних форм дистанційного навчання базується на змінах як в організації учбового процесу, так і в підходах що до визначення якості освіти. Відбувається зміна пріоритетності показників в рейтинговій оцінці університетів, факультетів та викладачів.

За результатами проведеного аналізу міжнародних та національних рейтингів вузів, можна стверджувати, що рейтинги мають як спільні ознаки, так і суттєві відмінності в індикаторах та показниках якості освіти. Міжнародні університети частіше орієнтуються на роботодавців, досягнення випускників. Саме з цих причин в рейтингах переважають показники «Кількість випускників-лауреатів Нобелівської премії», «Кількість викладачів-лауреатів Нобелівської премії» та ін. [1]. Проте висока інерційність такого підходу, обумовлена розривом в часі між початком навчання студента та результатами його просування по кар'єрних сходах, робить малоефективним використання подібних рейтингових оцінок в прийнятті оперативних рішень з управління навчальним процесом.

Схожу спрямованість мають всеукраїнські рейтинги. Окрім цього, значно акцентується увага на «ресурсне забезпечення», обумовлене зусиллями університетів

привабити більш зацікавлений контингент студентів [2]. Наукова активність викладачів, цитування, кількість публікацій, розроблених навчальних посібників, матеріалів, курсів – дані показники властиві практично всім розглянутим рейтингам як міжнародним, так і рейтингам пострадянського простору. Ці показники з різних сторін характеризують ресурсну забезпеченість вузу, але слабо зорієнтовані в оцінці навчальної діяльності викладачів, яка є найважливішою характеристикою ефективності вузу.

Постановка завдання. Ціль статті – проаналізувати існуючі показники якості професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, адаптувати дані показники під дистанційне навчання, а також сформулювати і запропонувати нові показники, які б сприяли підвищенню точності оцінювання рівня професорсько-викладацького складу для дистанційної освіти.

Результати дослідження. В існуючих системах управління якістю освітою найважливіше значення справедливо відводять оцінюванню якості професорсько-викладацькому складу (ПВС) вищих навчальних закладів (ВНЗ) [1, 2]. Не відкидаючи значимість інших показників, що визначають рейтинг вузів, відмітимо, що такий підхід виправданий, так як рівень надаваних освітніх послуг багато в чому визначається саме тим, наскільки правильно сформований професорсько-викладацький корпус. Водночас відмітимо, що в застосовуваних рейтингових системах (від національних, так і до конкретного ВНЗ) як і раніше проблемним являється правильний відбір показників, використання яких дозволить оперативно оцінити успішність викладацької діяльності науково-педагогічних працівників ВНЗ.

Найбільш значимим серед вітчизняних ВНЗ являється рейтинг МОН України. В основі рейтингу знаходяться індикатори, які формують структуру показників за основним напрямом діяльності ВНЗ, а також показники якості науково-педагогічного потенціалу. Однак для оцінювання даного напрямку діяльності ВНЗ кількість таких показників в рейтинзі МОН України недостатня. Спираючись на відомості МОН України, в даному році були відмінено надання грифу МОН підручникам та навчальним посібникам. Тому в рейтинговій оцінці ПВС їх використовувати недоцільно. Залишаються показники, що вказують на кількість лауреатів та викладачів зі ступенями, але цього, на нашу думку, не вистачає для оцінки якості роботи ПВС.

В інших відомих рейтингах, що одержали поширення в Україні («Топ-200 України», «Scopus», «Вебометрікс» та інші), також включені показники, що характеризують якість ПВС ВНЗ. Однак і в даних рейтингах їх склад та кількість не достатня для прийняття оперативних управлінських рішень в частині формування ПВС ВНЗ. Тому ВНЗ прагнуть створити локальні рейтингові системи з розширеним набором індикаторів якості.

Взагалі, відбір показників якості має вирішальне значення під час визначення якості освіти та рівня професорсько-викладацького складу. При цьому необхідно мати на увазі, що придатність показників в більшій мірі залежить від специфіки системи освіти. На відміну від класичної форми дистанційна має ряд відмінностей, які в свою чергу призводять до змін у підході формування рейтингу ПВС та перегляду вже існуючих показників якості професорсько-викладацького складу ВНЗ. З одного боку обраний

показник може виступати необхідним та важливим, а з іншого боку виявиться, що він практично не відповідає потребам обраної системи освіти.

На нашу думку, визначення показників якості дистанційної освіти (ДО) необхідно починати з аналізу завдань персоналу, залученого в навчальний процес. В [7] перераховані основні завдання викладачів ДО:

- розробка навчального курсу;
- розробка інструкцій по навчанню;
- консультування студентів за предметом та допомога в складних ситуаціях;
- контроль результатів навчання.

Також найчастіше до розробки та впровадження курсу залучають спеціалістів в сфері ІКТ технологій, які впроваджують та ведуть курс, займаються організаційною роботою, а розробником матеріалу для даного курсу виступає викладач даного предмету. Досить часто викладач та тьютор є одна і та ж особа. На основі завдань, висвітлених вище визначимо показники якості ПВС в ДО.

Взагалі, головними завданнями викладача в ДО виступає розробка, надання та орієнтація в матеріалі, що викладається, тому такий показник якості як «Володіння навчальним матеріалом» постає на одне з перших місць. Дистанційне навчання тісно пов'язане з самостійною роботою студента. Також з широким використанням ІКТ відкриваються можливості доступу до великої кількості інформації. Завдання викладача ДО допомогти студенту зорієнтуватися в мережевому просторі, направити в вірному напрямку пошуку інформації з предмету, що викладається. Володіння навчальним матеріалом викладачем, його допомога в орієнтації, пошуку проблематики предмету та шляхів отримання інформації допоможе студенту при вивченні певного предмету. Тому, на нашу думку, включення в рейтинг даного показника необхідне.

Показник «Володіння технологічними та програмними засобами ІКТ» вказує на компетентність викладача в сфері інформаційно-комп'ютерних технологіях. Володіння викладачем, чи особою, що супроводжує ДО (тьютором), технологічними та програмними засобами сприяє більш якісному створенню дистанційного курсу. Тьютор або сам викладач займається організаційним управлінням навчальною діяльністю студентів, надає допомогу в правильному та ефективному використанні учбово-методичного матеріалу дистанційного курсу.

Взагалі, даний показник вказує, наскільки буде ефективним супроводження навчального курсу. Компетентність викладацького складу в даній сфері призведе до своєчасного реагування ПВС до запитань студентів, постійного зворотного зв'язку між викладачем та студентами, визначення вузьких місць під час вивчення студентом матеріалу курсу, більш якісного надання матеріалу, наповненості курсу при використанні сучасних методів та технологій освіти.

Специфічність ДО проявляється і в створенні навчальних курсів, саме тому такий показник, як «Досвід розробки цифрових освітніх ресурсів для дистанційного навчання» має місце в рейтинговій оцінці ПВС для ДО. На відміну від класичної форми, дистанційна включає в навчальний курс як текстові матеріали, так і аудіо-відео супроводження. Перед викладацьким корпусом ДО постає завдання створити якомога насичений інформацією

курс, щоб студент, не маючи змоги провести лабораторні та практичні роботи очно, розібрався та зрозумів навчальний матеріал віддалено від аудиторних занять.

До складу дистанційного курсу входять електронні посібники, які на відміну від друкованих підручників мають сучасні інформаційні способи подачі матеріалу, засоби анімації. Також можливість включення в них інтерактивних засобів контролю знань для перевірки та самоперевірки. Саме тому, досвід розробки електронних посібників у викладача слугуватиме створенню якісної бази для дистанційного курсу.

Дистанційний курс включає в себе програми-тренажери, дидактичні матеріали на основі експертних і геоінформаційних навчальних систем, локальні та мережеві електронні інформаційні ресурси, бази даних і знань та електронні бібліотеки з віддаленим доступом тощо. Досвід викладача в розробці даних засобів курсу, на нашу думку, необхідний при визначенні якості ПВС при ДО.

Невиправдано в різноманітних рейтингових оцінках, на нашу думку, обходять стороною такий показник якості, як «Динаміка результатів моніторингу знань студентів». Відношення успішності студентів на початковому та кінцевому етапах засвоєння навчального матеріалу, порівняння успішності за даною дисципліною з середніми оцінками студента під час поточної сесії або в цілому за весь час навчання могли б набути широкого використання для оцінювання діяльності ПВС при ДО. На відміну від класичної форми освіти, яка включає в себе усні опитування, дискусії, поточні контрольні, дистанційна форма навчання має можливість лише за допомогою тестового контролю провести оцінювання студента. Завдяки цьому показнику з'являється можливість оцінити якість роботи самого викладача, його вміння навчити, донести необхідну інформацію до студентів не зважаючи на віддаленість.

В класичній формі освіти спосіб оцінювання якості ПВС за результатами успішності навчання студентів може бути неефективним в результаті можливого необ'єктивного оцінювання студента викладачем. Дистанційне навчання пом'якшує недоліки даної оцінки, так як в ньому домінує комп'ютеризований тестовий контроль, менш залежний від людського фактору. Залучення до рейтингу показника сформованості знань та вмінь студентів, набутих під керівництвом викладача, може дозволити оцінити якість ПВС за результатами поточного контролю успішності, також оперативно управляти ДО.

Моніторинг поточної успішності дає можливість вимірювати й оцінювати здобуті студентами у процесі навчання знання, уміння та навички, тому відіграє важливу роль у визначенні якості ПВС. Саме тому, необхідно долучити показник «Динаміка результатів моніторингу знань студентів» в рейтингову оцінку якості ПВС при ДО. Має враховуватися той факт, що необхідні нові, а в деяких випадках більш інтенсивні послуги щодо контролю за навчанням, значною мірою адаптованого до вимог відокремленого індивідуума.

На основі вищевказаного в ліву частину рис. 1 було включено показники якості ПВС, що на нашу думку, найбільш повно визначають якість викладацького складу саме в ДО.

Дані показники вказують на суттєву відмінність ДО від класичної. Але повністю відмовитись від використання показників, що використовуються в проаналізованих нами

рейтингах ПВС було б недоречним. Так як і в класичній освіті, в дистанційній важливим являються науковий ступінь викладача, звання, його роль в науковому світі, кількість публікацій, наукова активність, премії, гранти тощо. Дані та аналогічні показники вказують на компетентність викладацького складу університету, факультету і самого викладача включно.

В правій частині рис. 1 представлені показники, що найбільш часто використовуються в рейтинговій оцінці викладацького складу. Взагалі, існує велика кількість показників якості ПВС, але нами були представлені найбільш розповсюджені з показників. Вони, в залежності від конкретних умов, можуть на пряму використовуватись для оцінювання ПВС ДО. Дані показники докладно описані в роботах [1, 2, 4, 5 та інші] і тут не розглядаються.

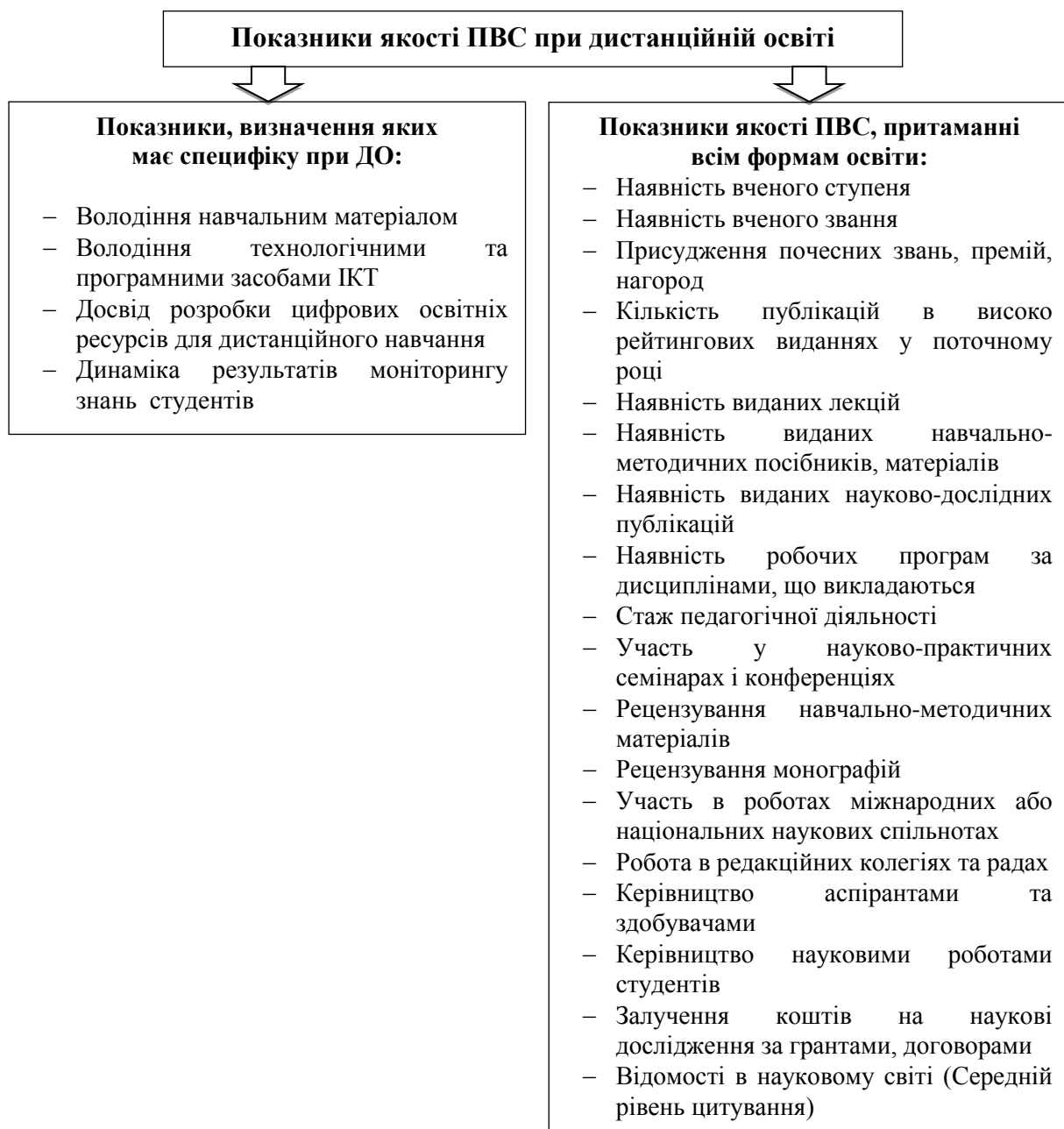

Рис. 1 Показники якості ПВС при ДО

В систему показників якості ПВС при ДО необхідне включення показників як правої частини рис. 1 так і лівої для більш цільної рейтингової оцінки, але з врахуванням прямого або опосередкованого відношення до обраної форми освіти.

Показники повинні задовольняти потреби комплексності оцінки, простоти збору та розрахунку, обробки первинних даних, відкритості, масштабування системи.

Інструментом для реалізації формування рейтингу ПВС та збору інформації в ДО може виступати автоматизована інформаційна система, що дозволить зменшити час збору інформації та створити об'єктивну оцінку роботи викладачів в ДО. Дана автоматична система збору показників дасть змогу залучити для надання даних не лише кафедри, а й інші структурні відділи університету, такі як відділ кадрів, бібліотека, організаційно-методичне управління та інші. Також, відкриваються можливості до оперативної оцінки викладацької роботи експертами з різноманітних взаємопов'язаних галузей, що зменшить процент суб'єктивності даних та стимулюватиме викладачів більш якісно підходити до виконання своїх обов'язків[8].

На рис. 2 згруповані показники якості ПВС при ДО за шляхами отримання інформації.

Рис. 2 Способи автоматичного збору показників якості ПВС в ДО

Розробка, впровадження та активне використання автоматизованої системи оцінки якості ПВС дасть змогу більш ефективно і оперативно управляти навчальним процесом в ДО та якістю викладацького складу як факультетів, так і ВНЗу в цілому.

Висновки. Аналіз існуючих підходів до розробки рейтингових систем, призначених для оперативного оцінювання навчальної діяльності ВНЗ, з позиції завдань, поставлених перед відповідальним викладачем за організацію та проведення навчальних занять з використанням дистанційних технологій, дозволили виявити специфічні показники якості ПВС. Найбільш важливими із них є «Володіння навчальним

матеріалом», «Володіння технологічними та програмними засобами ІКТ», «Досвід розробки цифрових освітніх ресурсів для дистанційного навчання», «Динаміка результатів моніторингу знань студентів». Уточнення складу показників якості в рейтинговій системі вуза, введення до рейтингу специфічних показників для ДО покращить методіку створення рейтингу ВНЗ, надасть змогу стимулювати викладачів до розвитку своїх здібностей і навичок. Також, зазначимо, що подальше вивчення та опрацювання показника «Динаміка результатів моніторингу знань студентів» дасть можливість більш оперативного управління якістю освіти при ДО.

Список використаних джерел

1. Измерение рейтингов университетов: международный и российский опыт/ Под ред. Ф. Э. Шереги и А.Л. Арефьева // Министерство образования и науки Российской Федерации. – М.: Центр социологических исследований, 2014. – 504 стр..
2. Рейтинг вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації МОНмолодьспорту за 2010/2011 навчальний рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/58/rejting/>
3. Шамсутдинов Р. Р. Роль тьютора в системе дистанционного обучения [Текст]/ Р.Р. Шамсутдинов, А.Р. Абдурахманова // Молодой ученый. – 2014. – №4. – С. 1134-1135.
4. Оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів у США на сучасному етапі розвитку вищої школи [Текст] / Ткаченко О.Б. // Харків: зб. наук. ст. / НТУ "ХПІ": Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти №29 – Вісник НТУ "ХПІ", 2011. – С. 248-260 – ISSN 2078-7812.
5. Васильева Елена Юрьевна. Концепция системы оценки качества деятельности профессорско-преподавательского состава в вузе : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Васильева Елена Юрьевна. – СПб., 2005. – 499 с.
6. Хайруллина А.Г. Готовность тьюторов к сопровождению обучения с использованием дистанционных технологий: результаты анкетирования преподавателей и студентов / А.Г. Хайруллина // Вестник ЮУрГУ. Серия: Образование. Педагогические науки. – Челябинск: ЮУрГУ, 2014. – Т.6 – № 3 – С. 96-103.
7. Дистанционное обучение. Информационный портал [Электронный ресурс] : электронные ресурсы в дистанционном образовании : Функции участников образовательного процесса / И.А. Цикина // Методические рекомендации преподавателям. – СПбГТУ. – 2000 – Режим доступа <http://www.distance-learning.ru/db/el/AF566D1CAB05CD43C3256C5B0055DED5/doc.html>
8. Российская ассоциация электронных библиотек [Электронный ресурс] : методические рекомендации, проекты, пресс-центр, журналы: Разработка системы автоматизированного формирования рейтинга профессорско-преподавательского состава вуза / И. Капралов, В. Коданев, Е. Павличева // Информационные ресурсы России. – 2014. – № 2 – Режим доступа http://www.aselibrary.ru/digital_resources/journal/irr/irr5924/irr59245926/irr592459266116/irr5924592661166123/

References

1. Sheregi, F. Je., Aref'eva, A. L. (Eds). (2014). *Izmerenie rejtingov universitetov. Mezhdunarodnyj i rossijskij opyt [Measurement of university rankings. International and Russian experience]*. Centr sociologicheskikh issledovanij, 504 [in Russian].
2. Reitynh vyshchych navchalnykh zakladiv III-IV rivniv akredytatsii MONmolodsportu za 2010/2011 navchalnyi rik [Rating of higher educational institutions III-IV accreditation MONmolodsportu for the 2010/2011 academic year]. Retrieved from <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/58/rejting/> [in Ukrainian]
3. Shamsutdinov, R. R., Abdurahmanova, A. R. (2014). Rol' t'jutora v sisteme distancionnogo obuchenija [The role of the tutor in distance learning system]. *Young scientist*, 4, 1134-1135 [in Russian].
4. Tkachenko, O. B. (2011). Otsiniuvannia yakosti profesiino-pedahohichnoi diialnosti vykladachiv u SShA na suchasnomu etapi rozvytku vyshchoi shkoly [Assessment of quality vocational and educational activities of teachers in the United States at the present stage development of higher education]. *Proceedings from Problems and prospects of forming national humanitarian-technical elite* (pp. 248-260). NTU 'KhPI', 29 [in Ukrainian]
5. Vasil'eva, E. Ju. (2005). Konceptcija sistemy ocenki kachestva dejatel'nosti professorsko-prepodavatel'skogo sostava v vuze. [The concept of quality assessment activities of the teaching staff at the university]. *Doctor's thesis*. St. Petersburg [in Russian].
6. Hajrullina, A. G. (2014). Gotovnost' t'jutorov k soprovozhdeniju obuchenija s ispol'zovaniem distancionnyh tehnologij: rezul'taty anketirovanija prepodavatelej i studentov [Tutors ready to support learning using remote technologies: the results of the survey of teachers and students]. *Vestnik JuUrGU. Serija: Obrazovanie. Pedagogicheskie nauki. Cheljabinsk, JuUrGU – Vestnik of NRSUSU. Series: Education. Pedagogical sciences. Chelyabinsk, NRSUSU*, 6(3), 96-103 [in Russian].
7. Cikina, I. A. (2000). Distancionnoe obuchenie. Informacionnyj portal jelektronnye resursy v distancionnom obrazovanii. Funkcii uchastnikov obrazovatel'nogo processa [Distance learning. Information portal of electronic resources in distance education. Functions of the participants of the educational process]. *SPbGTU – SPbSTU*. Retrieved from <http://www.distance-earning.ru/db/el/AF566D1CAB05CD43C3256C5B0055DED5/doc.html> [in Russian].
8. Kapralov, I, Kodanov, V, Pavlicheva, E. (2014). Rossijskaja asociacija jelektronnyh bibliotek. Razrabotka sistemy avtomatizirovannogo formirovanija rejtinga professorsko-prepodavatel'skogo sostava vuza. [The development of computer-aided rating formation faculty of the university]. *Informacionnye resursy Rossii – Information resources of Russia*, 2. Retrieved from http://www.aselibrary.ru/digital_resources/journal/irr/irr5924/irr59245926/irr592459266116/irr5924592661166123/ [in Russian].

ПОКАЗАТЕЛИ КАЧЕСТВА ПРОФЕССОРСКО-ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОГО СОСТАВА ВУЗОВ В ДИСТАНЦИОННОМ ОБРАЗОВАНИИ

ЛОЗОВАЯ Е.А., АЛЕКСЕЕВ А.Н.

Сумский государственный университет

Цель. Анализ и систематизация показателей качества профессорско-преподавательского состава для дистанционного обучения.

Методика. Сравнительный анализ существующих подходов к построению рейтинговых систем для обобщения теоретических вопросов сущности, структуры, функций, особенностей оценки профессиональной деятельности преподавателей вузов при дистанционном обучении.

Результаты. В ходе исследования подтверждена важность оценки педагогической деятельности преподавателя. Выявлены показатели качества, которые являются специфическими для дистанционного обучения. Разработаны таблицы показателей качества профессорско-преподавательского состава для дистанционного обучения.

Научная новизна. Формулирование показателей качества профессорско-преподавательского состава с учетом специфики дистанционного обучения.

Практическая значимость. Возможность использования результатов работы при оценке профессиональной деятельности преподавателей вузов.

Ключевые слова: *качество образовательных услуг, показатели качества, контроль качества, рейтинг, профессорско-преподавательский состав, дистанционное образование.*

QUALITY MARKERS FOR DISTANCE LEARNING FACULTY IN HIGHER EDUCATION

LOZOVA S. A., ALEKSEYEV A. N.

Sumy State University

Purpose. Analysis and systematization of quality markers for faculty in distance education.

Methodology. Comparative analysis of existing approaches to the creation of rating systems aimed to generalize theoretical questions of essence, structure, functions, and particularities of evaluation of professional activities of distance learning faculty in higher education.

Findings. This study has confirmed the importance of evaluating the pedagogical work of the instructor. It has defined the quality markers specific to the distance-learning environment. Tables that contain quality markers for the assessment of distance learning professors and lecturers have been developed.

Originality. Formulation of quality markers of distance learning professors and lecturers that account for particularities of distance education.

Practical value. The possibility of using the results of the article in evaluating the professional activities of instructors in higher education.

Key words: *quality of educational services, quality markers, quality control, rating, higher education faculty, distance learning.*